
Literatura – współczesna kultura polska

Początkowy okres literatury współczesnej jest sporny. Zdaniem historyków współczesność w polskiej literaturze należy liczyć od roku 1918 czyli od czasu odzyskania niepodległości. Większość krytyków i historyków przyjmuje jednak, że jest to rok 1945.

Literatura polska ulegała wpływom i przemianom podobnie jak Polska w okresie powojennym. Była jednak podzielona na literaturę krajową i emigracyjną. Część twórców emigracyjnych nie akceptujących reżimu komunistycznego tworzyła na obczyźnie i ta literatura do roku 1989 w szczególny sposób zabierała głos w kwestiach ojczyźnianych.

W poezji tego pokolenia na czoło wysuwała się twórczość Zbigniewa Herberta (1924–1998), autora ważnych w polskiej literaturze filozoficznych wierszy o Panu Cogito (1974). Pan Cogito uczył nas jak stojąc nad przepaścią walczyć ze zwątpieniami.

W kraju powstała tak zwana Nowa Fala (nazywana także pokoleniem '68), skupiała ona debiutujących w połowie lat 60 poetów, którzy przeżyli jako pokolenie Marzec 1968, Grudzień 1970. Ośrodkiem Nowej Fali był Kraków, do którego przynależeli Wit Jaworski, Stanisław Stabro, Adam Zagajewski, dołączyli do nich poeci poznańscy: Stanisław Barańczak, Jerzy Krynicki, z Warszawy Krzysztof Karasek, Jarosław Markiewicz. Była to grupa postrzegana jako grupa kontestująca zastaną rzeczywistość i literaturę. To przede wszystkim była generacja poetycka, której drogi w 1976 r. (data uznana za początek funkcjonowania drugiego obiegu) się rozeszły. Objęci restrykcjami cenzorskimi, rozproszeni publikowali w drugim obiegu.

Literatura polska w latach 1970–1980 przeżywała regres i załamanie, które wynikało z rosnącej cenzury. Inspiracją dla pisarzy nie mogła też być oficjalnie wydawana, przy akceptacji władz komunistycznych, literatura. W 1970 roku wyszła książka Mirona Białoszewskiego Pamiętnik z powstania warszawskiego i ta pozycja chociaż wydana w oficjalnym obiegu była głośna i ważna.

Wyodrębniły się wówczas wyraźne nurty literackie – tak zwany wiejski: Konopiłka Edwarda Redlińskiego (1922–1983), Kamień na kamieniu Wiesława Myślińskiego, Tańczący jastrząb Juliana Kawałca. Powstał nurt kresowy: Dolina Issy Czesława Miłosza (1911–2004), Bohiń Tadeusza Konwickiego oraz nurt żydowski, który między innymi reprezentował Julian Strykowski (1905–1996), Henryk Grynberg.

Nowe pozycje w oficjalnej dystrybucji wydawali: Marek Nowakowski, Edward Redliński, Roman Brandstatter (1906–1987) Jezus z Nazaretu, sensacją literacką stały się Rozmowy z katem Kazimierza Moczarskiego (1907–1975), wydawał Andrzej Szczypiorski (1928–2000), Janusz Głowacki. Pojawiło się nowe, interesujące pokolenie twórców Julian Kornhauser, Waldemar Łysiak, Kazimierz Orłoś, Adam Zagajewski.

Większość prozaików była zmuszona publikować swoje prace poza cenzurą w „Zapisie” i innych pismach. Kazimierz Brandys (1916–2000) opublikował Nierzeczywistość, Konwicki Komplex polski, Małą Apokalipsę, zamieszczano prace Jacka Bocheńskiego, Juliana Strykowskiego. W drugim obiegu ukazała się proza Jerzego Andrzejewskiego (1909–1983) Miazga, Rozmowy polskie latem roku 1983 Jarosława Marka Rymkiewicza, Zbigniewa Herberta Raport z obłąkanego miasta.

W tym czasie na emigracji publikowali tak wybitni twórcy starszego pokolenia jak Gustaw Herling-Grudziński, Leopold Tyrmand (1920–1985), Aleksander Wat (1900–1967), Stefan Kisielewski (1911–1991) – jako Tomasz Staliński wydał w Paryżu Romans zimowy, Śledztwo. Józef Mackiewicz (1902–1985) drukował teksty polityczne, które ukazywały się w kraju. Wznawiano nad Wisłą również Sławomira Mrożka (dramaturgia drwiąca z wszelkich autorytetów, z dystansem do polskich spraw).

W drugim obiegu drukowano Andrzeja Kijowskiego (1928-1985), Igora Newerlego (1903-1987), Kazimierza Orłosa, Józefa Mackiewicza, Jana Józefa Szczepańskiego (1919-2003).

Publikowali wówczas tak znani poeci jak: Stanisław Grochowiak (1934-1969), Tadeusz Różewicz (poeta trudny do zdefiniowania, mistyczny i niepokojący swoją poezją), Wisława Szymborska (1923-2011), Ernest Bryll (również w drugim obiegu), Tadeusz Kubiak (1924-1979). Uznaniem cieszyła się twórczość: ks. Jana Twardowskiego (1915-2006), Tadeusza Kubiaka, Jerzego Zagórskiego. W 1980 przyznano Czesławowi Miłoszowi literacką Nagrodę Nobla. W tamtym czasie symbolizowała ona jedność kultury w kraju i za granicą. Witany był entuzjastycznie w całym kraju. Jego wiersz Który skrzywdziłeś odczytywano jako poparcie dla „Solidarności”.

Na emigracji doceniono twórczość Gustawa Herlinga – Grudzińskiego (1907-1984) Inny Świat, Adama Zagajewskiego, Włodzimierza Odojewskiego (1919-2000), Witolda Gombrowicza (1904-1969) – zagnieździł się w jego twórczości filozoficznej człowiek zagubiony, zależny od konwenansów, groteskowy i zmienny bo poszukujący autentyczności. W powstałym na obczyźnie paryskim Instytucie Literackim „Kultury” założonym przez Jerzego Giedrojcia publikowali: Gustaw Herling – Grudziński, Józef Czapski (1896-1993), Andrzej Bobkowski (1913-1961), Witold Gombrowicz, Marek Hłasko, Konstanty KOT Jeleński (1922-1987), Leopold Unger (1922-2011), Maria Czapska (1894-1981), Kazimierz Brandys, Marian Brandys (1912-1998) i wielu innych wybitnych pisarzy i publicystów..

Wokół czasopisma „brulion” skupili się młodzi idący z duchem postmodernizmu kontestujący herbertowski porządek świata: Marcin Świetlicki, Robert Tekieli, Paweł Huelle, Jerzy Pilch.

Warto wspomnieć o mistrzu słowa i wielkim wizjonerze – autorze science – fiction Stanisławie Lemie (1921-2006), autorze Solaris, Cyberiady. Jego książki podobnie jak reportaże Ryszarda Kapuścińskiego (1932-2007) drukowano na całym świecie w dużych nakładach. Poczytne i uznane miejsce zajęli w polskiej literaturze najnowszych czasów: Olga Tokarczuk, Stefan Chwin, Andrzej Stasiuk, Hanna Krall, Wojciech Wencel, starszego pokolenia niedoceniony oficjalnie Janusz Krasiński (1922-2011)...

W 1996 roku kolejną Literacką Nagrodę Nobla dostała Wiesława Szymborska. Po śmierci poetka swoją nagrodę zapisała Fundacji, która ma za zadanie wspierać młode talenty. Najstarszą i najbardziej prestiżową polską nagrodą literacką jest Nagroda Kościelskich (od 1952 r.).